Cristinel MUNTEANU, Universitatea „Constantin Brâncoveanu" Piteşti,
Filiala Brăila

EXPRESII IDIOMATICE ROMÂNEŞTI REFERITOARE LA REGNUL ANIMAL. PRECIZĂRI ETIMOLOGICE

0. În această lucrare ne-am propus să abordăm câteva aspecte referitoare la originea (sau chiar devenirea) unor expresii idiomatice româneşti, expresii ce ar putea constitui un veritabil „bestiar frazeologic", de vreme ce includ termeni ce desemnează animale *in genere*. Ne-am limitat, pe moment, la un inventar redus de expresii – însă unitar tematic – [şi] cu scopul de a sublinia complexitatea problemelor cu care un atare gen de investigaţie se confruntă. Încercând să facem etimologia frazeologismelor selectate, ne-au preocupat şi chestiuni precum: poligeneza şi universaliile frazeologice, modul în care o tradiţie literară ori culturală se inserează în tradiţia lingvistică, stabilirea tiparului formal originar (modificat adesea prin simplă variaţie – ce creează doar variante – sau prin variaţie sinonimizativă – ce creează expresii sinonime autonome [1]), efectul ritmului / rimei asupra formei originare, influenţa conţinutului [semantic] asupra formei etc.

0.1. Pentru început, câteva precizări esenţiale: în privinţa *etimologiei frazeologice*, împărtăşim concepţia lui Theodor Hristea, ce defineşte noţiunea pornind dinspre Bogdan Petriceicu-Hasdeu, pentru care „a face *etimologie* în sensul ştiinţific al cuvântului" nu înseamnă numai a lămuri „originea vorbelor române ca materie, ca formă, ca sens", ci, totodată, şi „sorgintea credinţelor sau obiceilor exprese prin acele vorbe" [2]. După Th. Hristea, obiectul de cercetare al etimologiei frazeologice „îl constituie *originea* tuturor unităţilor frazeologice care există într-o limbă oarecare şi care pot fi creaţii interne ale acesteia ori calcuri şi împrumuturi din alte limbi" [3]. Demersurile profesorului bucureştean ilustrează preponderent, cu referire la acest tip de etimologie, a doua parte a disjuncţiei din definiţia dată („calcuri şi împrumuturi din alte limbi"), pe câtă vreme cercetările profesorului ieşean Stelian Dumistrăcel (care împărtăşeşte aceeaşi viziune asupra etimologiei [4]) reflectă prima parte a disjuncţiei din definiţie („creaţii interne"), preocupările sale vizând îndeosebi reconstituirea drumului spre imagine al expresiilor idiomatice româneşti.

0.2. Dintre contribuţiile lui Th. Hristea în acest domeniu, reţinem şi introducerea conceptului de «etimologie multiplă frazeologică» (termenul îi aparţine, de asemenea), a cărui relevanţă este dovedită de către acelaşi cercetător doar – după cunoştinţele noastre – în privinţa expresiilor împrumutate sau calchiate din / după alte limbi (de pildă, rom. **război rece** ar proveni atât din engl. amer. *cold war* [sintagma originară], cât şi din fr. *guerre froide* [cel mai probabil] sau chiar din rus. *holodnaia voina* [5]). Credem că *etimologia multiplă* poate fi invocată şi în cazul unor frazeologisme create pe terenul limbii române (aşadar, pentru „creaţiile interne"), în sensul că pot fi acceptate mai multe soluţii (convingătoare) pentru aceeaşi expresie, interferenţele de imagini, de influenţe culturale, de factori istorici şi chiar contaminările formale nefiind de neglijat. După cum vom încerca să arătăm, există inclusiv situaţii în care expresii idiomatice româneşti sau numai componente ale acestora (la nivel de sintagmă, deci tot unităţi frazeologice, dacă sunt fixe), pot fi explicate atât ca împrumuturi ori calcuri, cât şi ca nişte creaţii interne. Până atunci, se poate da ca exemplu demonstraţia lui St. Dumistrăcel legată de originea expresiei **a pescui în apă tulbure [6],** ce combate obiecţia lui Th. Hristea [7] potrivit căreia formula în cauză ar fi „necunoscută limbii noastre vechi şi populare", calchiind un idiotism franţuzesc (*pêcher en eau trouble*). Este vorba, pesemne, de un caz de poligeneză firească, chiar dacă, după cum admite şi specialistul ieşean, nu este exclus ca expresia să fi pătruns şi pe cale cultă în textele scriitorilor cunoscători de limbă franceză.

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

Adeseori se calchiază pe considerentul că, deşi românii nu au creat o anumită expresie idiomatică, ar fi putut să o facă.

Totuşi, trebuie să avem în vedere că *poligeneza* nu ne ajută foarte mult în stabilirea etimologiilor. Sunt de amintit aici precizările lui E. Coşeriu, pentru care a recurge la poligeneză în cazul unei etimologii (ce constituie o problemă istorică) nu este, cum se crede adesea, un mod de *a rezolva* problema, ci doar de *a pune* problema: „nu constituie explicaţie istorică, ci doar simplă operaţie premergătoare de separare a ariilor" [8].

0.3. Cadrul permanent de referinţă pentru discuţia noastră l-au reprezentat cercetările efectuate, în acest sens, de dl. prof. Stelian Dumistrăcel, îndeosebi dicţionarul de expresii, *Pînă-n pînzele albe* (ediţia a II-a, 2001). Ca atare, autorul respectivei opere lexicografice va recunoaşte uşor locul în care îi împărtăşim soluţiile etimologice, ca şi locul în care nu suntem de acord cu ele. În perspectiva unei noi ediţii îmbunătăţite a dicţionarului menţionat, ne-am permis să facem scurte observaţii sau completări şi la alte frazeologisme tratate de domnia sa. În acelaşi timp, ne vom referi şi la expresii de care lingvistul ieşean, din câte ştim, nu s-a ocupat (încă).

0.4. Materialul selectat de noi ar fi putut fi clasificat în funcţie de problemele deja anunţate, dar, întrucât ne aflăm la o conferinţă ce are ca temă generală „ştiinţa dicţionarelor", am ales drept criteriu *ordonarea alfabetică* a termenilor esenţiali (desemnând animale) din structura expresiilor care ne-au reţinut atenţia; cu rezerva că, deşi este practică, o astfel de organizare ţine de arbitrar şi convenţional, nefiind, în consecinţă, ştiinţifică.

1. **cal** → ***a visa / a vedea cai verzi pe pereţi***

1.1. Mai întâi, cu privire la forma frazeologismului, semnalăm înregistrarea oarecum greşită, după părerea noastră, în unele dicţionare a expresiei în cauză. De pildă, la Tiktin o descoperim în varianta **„a spune, a făgădui etc. cai (verzi) pe păreţi** unglaubliche Dinge, Wunderdinge erzählen, goldene Berge versprechen etc." [9], care apelează, pentru ilustrare, la citate din Iacob Negruzzi, Ion Ghica şi Vasile Alecsandri. La ultimii doi scriitori sintagma **cai verzi pe pereţi** apare fără determinantul **verde,** ceea ce explică paranteza lui Tiktin. Probabil că lexicograful german a avut în vedere cele mai frecvente variante sub care a întâlnit expresia, dar chiar el notează, puţin mai departe, enunţul paremiologic **„Cal verde şi Grec (Armean, Sârb) cuminte (nu s-a văzut)" [10],** deci nu avea sens să pună în paranteză adj. *verde*. Lazăr Şăineanu înregistrează doar structura nominală **„cai verzi (pe pereţi),** născociri mincinoase", plasând însă judicios adăugarea *pe pereţi* în paranteză.

Din perspectiva identificării tiparului originar, ni se pare firesc modul în care expresia este consemnată în MDA (vol. I, p. 358): **„(A visa sau a vedea, a spune) cai verzi (pe pereţi)** – (A-şi închipui sau a spune) lucruri imposibile, de necrezut". Fiind vorba de o imagine vizuală, forma iniţială trebuie să fi inclus fie verbul *a vedea*, fie verbele *a visa* sau *a(-şi) închipui*. Apoi, cu timpul, se va fi întrebuinţat şi ***a spune***~ sau chiar **a îndruga cai verzi pe pereţi** (prin contaminare, pesemne, cu **a îndruga verzi şi uscate,** după cum remarcă St. Dumistrăcel).

Forma de bază de la care porneşte St. Dumistrăcel, şi sub care este înregistrată expresia în dicţionarul său [11], este **a umbla după cai verzi pe pereţi.** În opinia noastră, şi aici avem de-a face cu o contaminare: poate fi invocat frazeologismul **a umbla după potcoave de cai morţi** sau, mai degrabă, **a umbla după cai morţi pentru a le lua potcoavele,** cu semnificaţie asemănătoare, ce se va fi născut în împrejurarea în care, fierul fiind scump pe vremuri, o astfel de activitate (de „colectare a fierului vechi", cum am zice astăzi) nu era lipsită de sens, însă era reprobabilă în ochii comunităţii rurale (care, *in genere*, nu era de acord nici cu „prelevarea" pieilor de la caii morţi [12]). Avem unele rezerve în ceea ce priveşte ilustrarea variantei *a umbla după cai verzi pe pereţi* doar prin citate din Rebreanu şi Alecsandri. După cum am dovedit în alt loc (şi chiar pe inventarul frazeologic din romanul *Ion*) [13], Rebreanu nu utilizează unităţile frazeologice adecvat, iar Alecsandri este un spirit ludic, care nu ezită să modifice sau să resemantizeze expresiile româneşti (sau să le scoată în evidenţă idiomaticitatea, traducându-le *ad litteram* în franceză, bineînţeles, prin intermediul Chiriţei) [14].

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

Ulterioară trebuie să fi fost adăugarea complementului circumstanțial de loc *pe pereți*, modificare explicabilă prin necesitățile de rimă şi/sau ritm care caracterizează foarte multe dintre expresiile şi proverbele noastre (dar nu numai ale noastre – fenomenul se întâlneşte şi în alte culturi). Ioana Vintilă (într-un studiu din 1963) a dovedit cu suficiente exemple cât de frecvent este procedeul rimării în frazeologie şi paremiologie şi cum transformă acesta forma cuvintelor de dragul apropierii fonetice [15] (de pildă, **a fi slugă la dârlugă** [în loc de **dârloagă** „mârțoagă"], **Bucureşti, Bucureşti, punga scutureşti**) sau chiar a formulelor consacrate: **vrei, nu vrei, bea, Grigore, aghiazmă** devine **vrei, nu vrei, bea aghiazmă, Andrei.**

Foarte prezentă este, în astfel de cazuri, rima imperfectă sau asonantă, un motiv în plus pentru luarea în considerație a soluției lui Stelian Dumistrăcel, după care, în registrul vorbirii populare (sau, măcar, regionale), sintagma ar fi sunat în felul următor: „cai ver**dz** pe pereț [sic!]". Asupra acestei adăugiri vom mai reveni; până atunci amintim şi expresiile imaginare **a scrie / a spune musca pe perete** „a spune lucruri fantastice, de necrezut", respectiv *de când se scria musca pe perete* „de demult, niciodată" (cf. MDA, s.v. *muscă*), la P. Ispirescu găsindu-se, de fapt, într-un enunț bimembru versificat, cu rimă imperfectă: „De când se scria musca pe părete / Mai mincinos cine nu crede" (la începutul basmului *Tinerețe fără bătrânețe*…). În orice caz, nu este acceptabilă ideea ce merge în sens invers, şi anume că adj. *verzi* a fost adăugat pentru a rima cu *pereți* (cum lasă să se înțeleagă Tiktin).

1.2. Din perspectiva formei, considerăm că lucrurile sunt destul de clare. Ceea ce interesează cu adevărat în discuție este sintagma (respectiv noțiunea de) **«cal verde».** Chiar şi în eventualitatea în care structura respectivă provine dintr-un enunț paremiologic de tipul: **Cine-a mai văzut cal verde şi grec / sârb / armean cuminte?,** nu ajungem prea departe, de vreme ce, pentru întărire sau exagerare, o noțiune absurdă este dublată de o alta asemănătoare, dar a cărei valabilitate poate fi confirmată (sau nu) în planul competenței elocuționale. Pe un tipar identic şi cu acelaşi sens, am întâlnit formularea (în zona natală a Tecuciului) **Ai (mai) văzut drac mort şi rață înecată?.**

Fără îndoială că Stelian Dumistrăcel are dreptate atunci când plasează în imaginar ivirea acestei formule. În ultimă instanță, aşa este. Dar despre care imaginar este vorba? Al românilor? Al altor popoare?

> „Într-adevăr [spune Coşeriu], cunoaşterea lingvistică este de multe ori o *cunoaştere metaforică*, o cunoaştere prin *imagini*, care, de altfel, se orientează atât de des în aceeaşi direcție, încât ne face să ne gândim în mod serios la o anumită unitate universală a imaginației umane, dincolo de diferențele lingvistice, etnice sau culturale" [16].

Însă, conform afirmațiilor aceluiaşi savant (v. *supra*), prin poligeneză (sau universalii frazeologice) nu rezolvăm o problemă de etimologie.

Pentru moment, se conturează două posibilități de a stabili originea sintagmei *cal verde* (şi nu a expresiei în întregul ei, românească, pe cât se pare); la rândul lor, acestea se pot desface în alte ipoteze de lucru: *cal verde* este fie **a**) creație internă, fie **b**) împrumut sau calc.

a) Nimic nu ne împiedică să admitem că românii ar fi putut-o crea. După Coşeriu, dacă „absurdul poate fi gândit [atunci poate fi] şi exprimat" [17] (sau „lo absurdo es pensable y, por tanto, se puede expresar" [18]). Ca *logos poietikós* (în termenii lui Aristotel) limbajul poate exprima şi ceea ce nu există. Este şi cazul **icrelor verzi** din expresia **a umbla după icre verzi** (amintită de St. Dumistrăcel) sau al **stelelor verzi** (din consecutiva [*îți dau una*] *de vezi stele verzi*). În principiu, orice limbă ar trebui să aibă mijloacele pentru a desemna ideea de «cal verde». Curios este faptul că lui Coşeriu (probabil şi pentru că avea, de acasă, expresia în minte) i se par mai acceptabile asocierile *cal verde* şi *cal albastru* decât *bou verde*, deşi, după cum nu cunoaştem în realitatea extralingvistică boi verzi, la fel, nici cai verzi n-ar trebui să cunoaştem. Aici Coşeriu dă exemplul cailor pictați, care sunt cât se poate de reali: caii lui Paul Gauguin sunt *cai verzi*, iar cei ai lui Franz Marc – *cai albaştri* [19]. În fine, e greu de crezut că la români expresia a luat naştere de la reprezentările picturale ale unor cai verzi pe pereții bisericilor sau ai unor peşteri (explicații plauzibile la alte popoare).

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

b) În ceea ce priveşte ipoteza creaţiei „externe" ce ne-a parvenit prin calc sau împrumut, aici trebuie făcută o distincţie între α) *influenţa pur lingvistică* – în cazuri de bilingvism / interferenţă lingvistică, situaţie în care sintagma deja fixă *cal verde* ar fi putut proveni din limbile învecinate (prin simpla conversaţie), şi β) *influenţa lingvistică prin intermediul culturii*. În acest al doilea caz ar trebui să avem în vedere iarăşi o distincţie, căci sintagma ne putea veni pe β_1) *filieră religioasă* (deci, din sursă cultă, mai exact din Biblie) sau pe β_2) *filieră folclorică* (prin circulaţia basmelor străine, bunăoară).

Evident că, pentru toate acestea, ipotezele ar trebui verificate. Deocamdată, semnalăm faptul că, discutând expresia în cauză (pe care o ilustrează cu citate din I. Creangă, I.L. Caragiale şi I. Ghica), Grigore Brâncuş precizează că izolarea *cal verde* (= lucru imposibil) „are un corespondent identic în albaneză: *kalë jeshil* «cal verde» (adică ceva inexistent, imposibil): **Ti do kalë jeshil** «Vrei cal verde»" [20]. În acelaşi timp, lingvistul bucureştean trimite şi spre sintagma gr. *πρόσινα άλογα*, înregistrată de P. Papahagi şi de Eq. Çabej – acesta din urmă arătând că expresia se întâlneşte şi în poveştile albaneze şi greceşti. De altfel, un cal verde este descoperit şi de L. Şăineanu (într-un basm [neo]grecesc, *Fratele cel mic*): „Un cal verde din grajdul zmeului îl aduse jos de pe munte" [21].

O ipoteză care nu a fost luată în calcul până acum, din câte ştim, este posibila înrâurire biblică, atât de puternică în foarte multe privinţe [22]. În Biblie apare, într-adevăr, un *cal verde* (*ἵππος χλωρός*), într-un text deosebit de influent, *Apocalipsa lui Ioan*, în versetele ce descriu cei patru cavaleri apocaliptici. Cel de-al patrulea călăreţ este însăşi Moartea, ce vine pe un cal verde: „*καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρός, καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω αὐτοῦ ὄνομα αὐτῷ [ὁ] Θάνατος, καὶ ὁ ᾅ|δης ἠκολούθει μετ' αὐτοῦ*" (*Apocalipsa*, 6: 8).

Nu am identificat însă până acum în nicio versiune românească [23] traducerea îmbinării de cuvinte *ἵππος χλωρός* prin *cal verde*. În tălmăcirile româneşti, s-a preferat, cel mai adesea, echivalarea prin *cal galben* (eventual cu variantele *cal galbin / galbân*), probabil sub influenţa versiunii latineşti (*Vulgata*), unde apare *equus pallidus*. Aşa este transpus în toate versiunile consultate (care ne interesează doar până spre mijlocul secolului al XIX-lea, din motive lesne de înţeles): NT de la Bălgrad (1648), *Biblia* lui Şerban (1688), *Biblia* lui Micu (1795), *Biblia* de la 1819, Filotei 1854, Şaguna 1856-1858. De abia în versiunile lui Gala Galaction găsim transpunerea prin *cal galben-vânăt*, care, cu excepţia traducerii Cornilescu (1926), se menţine şi în versiunile ulterioare. În tălmăcirea lui Valeriu Anania (din 2001) aflăm un *cal şarg*, cu explicaţia din notă: „Gălbui; verde-palid, simbol al molimei şi al morţii". Ca fapt divers, totuşi, într-un NT catolic, tradus de Emil Pascal şi tipărit la Paris în 1992, descoperim *cal verziu*.

Cu toate acestea, influenţa textului biblic, chiar indirectă, nu trebuie neglijată, de vreme ce, în diferite versiuni apărute în alte limbi, *ἵππος χλωρός* este tradus prin: sp. *caballo verde* (de pildă, în *Sagradas Escrituras* – 1569), it. *cavallo verde / verdastro*, *cheval vert*, engl. *pale green horse* etc. Reprezentarea unui cal verde ivit dintr-o sursă religioasă putea impresiona imaginarul colectiv în zonele în care astfel de traduceri au existat. Motivul calului verde ar fi putut migra apoi şi în alte arii [24].

Este posibil, aşadar să avem de-a face, şi în acest caz, cu interferenţe, o explicaţie prin etimologie multiplă fiind convenabilă şi chiar dezirabilă.

2. căpuşă → *ce-i în guşă şi-n căpuşă*

Se pare că aici termenul *căpuşă* nu desemnează tocmai insecta "căpuşă". Fără să fi cunoscut la vremea aceea (în 2005) explicaţiile lui I. Berg, am susţinut că în cazul expresiei *ce-i în guşă şi-n căpuşă* avem de-a face cu un joc de cuvinte. Ni se pare potrivit să reproducem integral „nota etimologică" de atunci:

> „E un joc de cuvinte în care *guşă* şi *căpuşă* (socotite de unii lingvişti, precum I. I. Rusu şi Gr. Brâncuş, elemente autohtone) apar din necesităţi de rimă, în locul lor trebuind să vedem, în fapt, alte două cuvinte-metonimii cu care seamănă fonetic: *gură* şi *cap* (adică, ce-i în gură [= pe limbă] e şi-n cap). *Căpuşă* este considerat de S. Puşcariu (etimologie acceptată şi de Al. Ciorănescu) ca provenind din *cap* + suf. *–uşă*, după modelul *mână – mănuşă*, *pană – pănuşă* etc.

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

Este posibil ca, cel puțin în această formulă, creatorul acestui joc, dotat cu simț lingvistic, să fi făcut respectiva asociere, văzând, probabil, în termenul *căpuşă* un diminutiv ironic mai expresiv în a sugera pe cineva incapabil să-şi ascundă gândurile" [25].

Într-un articol din 2008, St. Dumistrăcel (care ştia şi de explicaţia noastră) s-a ocupat de aceeaşi formulă, dând o explicaţie asemănătoare (care, de altfel, se găsea deja la Berg:

„La prima vedere, această expresie românească pare simplă şi n-ar solicita explicaţii, dacă prin «guşă» se înţelege că-i vorba de gură, iar prin «căpuşă», că-i vorba de cap" [26]).

Reproducem un fragment din articolul d-lui profesor Dumistrăcel:

„Scurtând drumul expunerii investigaţiilor întreprinse, trebuie să ţinem seama, mai întâi, de faptul că, în acest context, *căpuşă* nu are nici sensul de „insectă care suge sângele unor animale", în special al oilor, şi nu înseamnă nici „mugure de pe lăstarii viţei de vie"; aceste sensuri, cu nota generală de „umflătură", pornesc de la cel originar, de „cap", *căpuşă* fiind un derivat de la substantivul *cap*. Deci, pentru ideea de „sinceritate", avem în vedere exprimarea frustă, directă a primei aprecieri asupra unui lucru sau a unei situaţii, aceea care i-a trecut prima dată prin cap, care i-a venit în minte cuiva, ce a avut pe inimă" [27].

Cu siguranţă, soluţia este corectă, cu excepţia unui detaliu: se afirmă că termenul *căpuşă* este un derivat de la substantivul **cap.** Or, după cum a demonstrat convingător Gr. Brâncuş, **căpuşă** este un cuvânt autohton sigur (cf. şi alb. *këpushë*) [28]. Mai curând avem de-a face cu o etimologie populară implicită, forţată de un vorbitor cu simţ lingvistic, probabil şi de dorinţa de a se obţine o expresie rimată (în asociere cu *guşă*) [29].

3. câine → 1. ***a auzi câinii în Giurgiu***
→ 2. ***porc de câine***

3.1. De expresia *a auzi câinii în Giurgiu* ne-am ocupat *in extenso* într-un alt loc [30]. Reluăm aici, pe scurt, dificultăţile pe care le pune stabilirea originii sale, întrucât ilustrează problema interferenţelor de care vorbeam. Izolarea *a auzi câinii în Giurgiu*, de provenienţă muntenească, trebuie pusă în corelaţie cu frazeologismul sinonim transilvănean *a auzi toaca în cer*, deoarece ambele fac parte, cel puţin în punctul de plecare, din aceeaşi sferă a credinţelor populare. Amândouă se referă la acuitatea auditivă obţinută în urma unei lovituri. Din mitologia românească aflăm că *toaca din cer* şi cântatul îndepărtat al cocoşilor (ca un cântat din cer) erau auzite doar la miezul nopţii, în linişte deplină, şi nu neapărat de toată lumea. Pentru că şi lătratul câinilor (mai mult sau mai puţin îndepărtat) putea fi auzit în liniştea nopţii, transformarea **a auzi cocoşii → câinii în cer** devine acceptabilă, mai ales că am descoperit şi atestări concludente la G. Jipescu (în *Opincaru'*: „Bei uniori până-ţi trăsnesc urechili, până-ţi laşi zălogŭ căciula şi ziechia, până **auzi câini[i]-n ceriŭ şi toaca lu sfântu Ilie"**) şi la B.P. Hasdeu (în *Etymologicum*, s.v. *aud*, *auz*, un informator din jud. Buzău precizează: „În loc de «câinii în Giurgiu» se zice uneori «cocoşii»: «Când ţi-oi trage o palmă, auzi cocoşii în Giurgiu».").

În ceea ce priveşte termenul Giurgiu, acesta ar putea fi şi muntele Giurgiu. În CADE (s.v. *Giurgiu*) găsim: „Giurgiu, munte, făcând hotarul între jud. Putna şi Buzău; 1650 m. altit.". Într-o asemenea situaţie, câinii care ar putea fi auziţi (de la poalele muntelui) în depărtare, ar fi câinii ciobanilor care-şi pasc turmele pe înălţimile respectivului munte. Mai probabil este ca toponimul Giurgiu, numind oraşul de la Dunăre, să fie termenul căutat. Judecând după scriitorii la care apare (Ispirescu, Caragiale, Jipescu, Delavrancea), expresia nu este doar muntenească, ci chiar bucureşteană. Faţă de Bucureşti, localitatea Giurgiu reprezintă extremitatea sudică. A auzi, fiind la Bucureşti, câinii tocmai din Giurgiu, ar fi, să recunoaştem, o performanţă. Dar Giurgiu a fost şi raia turcească timp de mai multe secole, or prin cuvântul **câine** erau desemnaţi şi păgânii, în speţă **turcii** (vezi şi la Neculce: „[turcii] ţân şi ei prieteşugul ca cânii vinerea"), deci nu ne-ar mira ca expresia să cuprindă şi această conotaţie.

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

Ne-am mai putea întreba dacă nu cumva câinii din Giurgiu ar avea mai multe motive să latre sau să urle (mai tare) decât semenii lor din alte zone. Greu de răspuns, dar se poate invoca obiceiul din sudul Munteniei (existent şi în Dobrogea) de a da câinii în tărbacă (de unde şi expresia **a da / lua (pe cineva) în tărbacă** 'a bate') sau în jujeu, practică magică de alungare simbolică a lupilor în prima zi după Lăsatul Secului de Paşti. Chinuiţi prin mijloace extrem de violente, câinii fugeau şi se refugiau prin satele vecine de unde urlau multă vreme, până la revenirea acasă.

3.2. St. Dumistrăcel dedică o amplă tratare expresiei **porc de câine** „termen injurios" (de remarcat că *porc* este determinantul). Spre finalul analizei (Dumistrăcel 2001, p. 103-104), cercetătorul ieşean declară:

> „În sfârşit, se impune analizată semnificaţia existenţei corespondentului italian *porco cane*, ce sugerează posibilitatea unui punct de plecare comun pentru italiană şi română, de căutat în latina «vulgară»".

În sprijinul ideii, se invocă expresiile analizate de Coşeriu **femeia ca femeia, nu încape îndoială, a-l prinde pe Dumnezeu de un picior,** care, într-adevăr, au o bază comună în latina populară.

> „Din această optică, nimic nu se împotriveşte presupunerii că italiana, prin *porco cane* (şi *porco di cane*), şi româna, prin *porc de câine* […] au putut moşteni un tipar mental şi un enunţ latinesc (al cărui prototip nu l-am descoperit)…".

Fără a respinge ipoteza lui St. Dumistrăcel, considerăm că trebuie amintită chiar explicaţia lui Coşeriu pentru formula italiană. Savantul s-a referit în studiul *Graeca Romanica* la expresiile it. **porca l'oca, porco cane.** Citătm, *in extenso*, argumentaţia sa:

> „Es sabido que los *nomina sacra* se evitan a menudo en las imprecaciones y maldiciones y se substituyen por palabras materialmente semejantes y, a veces, formadas precisamente con ese objeto (cf., por ejemplo, it. *Cribbio* por *Cristo*, fr. *parbleu* por *par Dieu*, etc.). En italiano aparecen, sin embargo, en dos fórmulas de maldición muy corrientes (*porca l'oca, porco cane*) las palabras *oca* «ganso» y *cane* «perro», que no tienen semejanza material con ningún *nomen sacrum*. Ahora bien, nos parece lícito relacionar este echo con una tradición griega que se nos ha conservado en el léxico de la Suda, a saber, que no debía jurarse por los nombres de los dioses, sino por nombres de animales, por ejemplo, por *el ganso*, *el perro*, el carnero".

Coşeriu citează respectivul fragment din enciclopedia *Suda* (sec. X) trimiţând şi la alte surse antice (este invocat şi Socrate) şi observă că în exemplele greceşti (*χήν* şi *Ζήν*, *χῆνα* [*κύνα*] şi *Ζῆνα*) „existe, precisamente, esa semejanza fónica que se echa de menos en it. *oca* y *cane*. Y que las fórmulas de juramento y las de maldición se encuentran en una relación muy estrecha unas con otras, es cosa sabida (cf. engl. *to swear*, fr. *jurer* «jurar» y «maldecir»)" [31]. Ca atare, înclinăm să credem că acest *porco/a* din italiană seamănă, ca funcţie, cu engl. *bloody* "blestemat", ce se poate asocia cu orice substantiv.

4. mâţă → [*voinic de*] *rupe mâţa-n două*

Nici termenul *mâţă* nu desemnează aici o felină („pisica"). Sintagma **a rupe mâţa-n două** „a fi voinic, energic, curajos" (DEX) a fost explicată de Rodica Zafiu [32] care s-a ocupat mai ales de varianta recentă *a rupe pisica (în două)* „a lua (brusc) o decizie importantă, a se hotărî, renunţând la ezitări", „foarte folosită, în ultima vreme, în limbajul familiar, ca şi în cel publicistic şi chiar politic". Semnificaţia originară şi evoluţia expresiei devin clare în momentul în care se observă că **mâţă**

> „are nu mai puţin de 23 de sensuri populare şi regionale, desemnând un mecanism de oprire a căruţei, un cârlig de fier, un lanţ, oiştea, placa de fier etc.; unul dintre cele mai răspândite înţelesuri ale sale în limba veche era de „ancoră a unei nave".

În opinia noastră, se poate merge mai departe cu identificarea obiectului ce va fi stat la baza imaginii respective. În cazul în care nu este vorba de un tip de lanţ, instrumentul în cauză trebuie să fi fost unul simetric (de pildă, un tip de „cleşte" - care figurează printre multiplele

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

semnificații ale termenului *mâță*), format din două părți egale. În acest sens, să nu uităm că un etalon al forței fizice îl reprezenta şi ruperea potcoavelor (cf. personajul istoric Nicoară Potcoavă).

5. porc → *a mâna porcii la jir*

Expresia este analizată de St. Dumistrăcel (2001, p. 205-206), care consideră că ea provine de la o formă probabilă **a mânea porcii la jir*, sforăitul cuiva din timpul somnului „fiind comparat, inițial, cu «clefăitul» şi sforăiturile de plăcere ale porcilor care *mâneau* sub un fag, mâncând jir". Autorul îşi sprijină argumentația pe faptul că verbul *a mânea* 'a rămâne, a poposi' are şi varianta *a mâna*.

După părerea noastră, explicația este neconvingătoare, întrucât neglijează o serie de elemente:

- faptul că în apărarea formei cu *a mâna* (şi nu cu *a mânea*) vine însăşi expresia echivalentă englezească (menționată, de altfel, şi de St.Dumistrăcel) *to drive one's pigs / hogs to (the) market* (*ad litteram*: „a mâna porcii / porcii graşi la târg") 'a sforăi', ce se va fi constituit în împrejurări similare – caz de poligeneză.

- faptul că există variante (unele – regionale) care exclud din discuție acelaşi ipotetic verb a *mânea*. Bunăoară, Iorgu Iordan, amintind izolarea, intuieşte şi modul în care a luat naştere: „*Porc*: *a mâna porcii la jir* (Creangă) 'a sforăi dormind' (ironic). Se zice, mai des chiar, şi **a întoarce porcii** (se subînțelege *de la jir*, *de la păscut*): sforăitul este comparat cu grohăitul porcilor (de unde sensul peiorativ)" [33]. DEL (s.v. *a mâna* şi *porc*), bazându-se pe DLR, tratează expresia şi la *porc* şi la *a mâna*: „MÂNA *a mâna* (reg. *a întoarce*) *porcii la jir* (sau *acasă*, rar, *la Braşov*)" (DEL, p. 387). În cercetările noastre dialectale [34] am descoperit la diverşi informatori unități frazeologice (pe care le redăm în transcriere literară) precum: **a scăpa porcii / turma, a da drumul la porci,** având acelaşi sens 'a sforăi în somn'.

- faptul că versiunea cu **a mânea** întâmpină şi dificultăți de natură gramaticală. Nu credem că cineva ar fi putut spune vreodată (într-o fază inițială, ca îmbinare liberă de cuvinte) ***X a mas porcii la jir,** unde predicatul *a mas* (lăsând la o parte dezacordul) are ca subiect atât X, cât şi *porcii*. Desigur, s-ar fi putut spune ***i-au mas (cuiva) porcii la jir**, după modelul frazeologismului existent **a-i mânea (cuiva) şoarecii în pântece** "a fi foame", numai că doar cea de-a doua expresie este firească, întrucât suferința în plan fiziologic este localizată în interiorul subiectului, pe câtă vreme, în formula ipotetică, între cauză şi efect (sforăitul) este greu de întrevăzut o legătură.

- faptul că astfel de expresii idiomatice presupun o comparație în punctul de plecare. De pildă: **a se lăsa pe tânjală** „a lenevi" va fi fost inițial (fie şi implicit) ***a se lăsa ca boul pe tânjală;* a se întoarce cu coada între picioare** provine din *a se întoarce ca câinele [sic!] cu coada între picioare* (cum găsim în cronica lui Radu Popescu: „s-au întorsu îndărăt, ca nişte câini cu coadele între picioare"). Dacă s-ar fi făcut vreo legătură între „clefăitul" porcilor rămaşi sub un fag, mâncând jir, şi sforăitul omenesc, atunci evoluția normală ar fi trebuit să fie **a mânea ca porcii la jir* → **a mânea la jir* „a sforăi", ceea ce nu s-a întâmplat, pe cât se pare.

În consecință, respingând soluția lui St. Dumistrăcel, susținem că ar trebui acceptată o explicație mai simplă: este vorba de mişcarea rapidă a porcilor mânați / alergați, acțiune generatoare de zgomote similare sforăitului / sforăiturilor. Un om care sforăie îngrozitor alternează, de fapt, în respirație, două tipuri de zgomote: unul grav („grohăitul") şi altul acut („guițatul / vițiitul"), adică tocmai ce se aude (cu exagerarea de rigoare) când se mână o turmă de porci (eventual, la jir).

6. [viperă] → *a-i coace în guşă* (cuiva)

Frazeologismul **a-i coace în guşă (**cuiva) nu este înregistrat de niciunul dintre dicționare. Este consemnat o singură dată, pe harta 969 din ALR, s.n., IV, în pct. 27, localitatea Glimboca, lângă Caransebeş, la echivalarea în graiuri a enunțului *i-a purtat mânie (multă vreme)*, unde informatorul a dat răspunsul: „i-am copt în guşă multă vreme". Aparent, e o formulă ciudată, căci, la o primă evaluare, este dificil de văzut legătura dintre această îmbinare de cuvinte şi sensul 'a duşmăni'. Harta 969 mai prezintă, pe lângă *a avea ciudă / duşmănie / pică / pizmă / ură* etc. (pe cineva), *a purta sâmbetele* (cuiva) [35], şi izolarea *a-i coace*

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

(cuiva) *turta* (pct. 791, Negreni, lângă Slatina), dar care nu prezintă nimic în comun cu expresia noastră, constituind doar un sinonim frazeologic.

Însă tot prin **guşă** se desemnează şi 'bărbia reptilelor' (cf. MDA). Presupunem că în expresia în cauză avem o elipsă, ceea ce-i dovedeşte deja o oarecare vechime, ca întrebuinţare, în acel grai. Forma sa completă trebuie să fi fost **a-i coace veninul în guşă* (cuiva), ilustrând optica celui care „tace şi coace" până când răbufneşte. Fără doar şi poate, s-a făcut analogie între acumularea de ranchiună specifică oamenilor şi veninul „distilat" în guşa viperei, reptilă ce populează respectiva regiune. O dată intuite aceste aspecte, sintagma nu mai pare bizară. Asistăm la un caz în care o credinţă foarte răspândită s-a materializat pe plan local într-o expresie idiomatică, proces favorizat de faptul că în zona aceea, mai mult decât în alte părţi, mişună periculoasele reptile. În sprijinul ideii noastre, am oferit într-un alt loc un număr de contexte româneşti, vechi şi recente, din care reiese comparaţia [36].

În plus faţă de cele zise atunci, tocmai pentru a demonstra unitatea universală a imaginaţiei oamenilor dintotdeauna (altfel spus, fenomenul poligenezei) semnalăm faptul că în *Iliada* lui Homer (XII, 90-95) apare o imagine similară:

> „Cum un balaur pe munţi îndopat de otravă pândeşte / Din văgăună pe-un om şi prins de turbată mânie, / Cată la el fioros şi se tot vârcoleşte prin bortă; / Astfel şi Hector, în furia-i nepotolită, l-adastă. / Stă el pe gânduri acolo." (în trad. lui G. Murnu).

Mai mult decât atât, pentru homericul pasaj ce ne interesează aici (*βεβρωκὼς κακὰ φάρμακα* - *Iliada*, XII, 94), comentatorii trimit şi spre un fragment din *Eneida* (II, 471) lui Vergiliu: *coluber mala gramina pastus*.

Desigur, ne putem întreba dacă nu cumva am greşit susţinând existenţa unui enunţ nereperabil în limba română, de tipul **a (se) coace venin în guşă (de viperă),** în care verbul *a (se) coace* este utilizat metaforic, pornind de la fapte deduse dintr-o formulare eliptică, cu atestare unică pe harta unui atlas lingvistic. Nu numai că enunţul este posibil în limba română, dar l-am şi descoperit în versurile ardeleanului Lucian Blaga din poezia *Veniţi lângă mine, tovarăşi!*:

> „Veniţi lângă mine, tovarăşi! E toamnă, / *se coace* / pelinul în boabe de struguri / *şi-n guşe de viperi veninul*".

7. viţel → a *se uita ca viţelul la poartă nouă*

Expresia nu este înregistrată în dicţionarele noastre. Trebuie să fi fost, totuşi, iniţial, ***a se uita ca bou' la poartă nouă*** [ultimul termen - pronunţat *nouî*], cum de altfel se mai şi spune încă, ceea ce înseamnă că avem de-a face cu o expresie rimată. Poate fi întâlnită şi în forma înjumătăţită **a se uita ca bou'** (la ceva/cineva), privirea „bovină" fiind, din perspectiva competenţei elocuţionale, un indiciu al prostiei sau al dificultăţii în înţelegere. Substituirea termenului *bou* cu *viţel* ar fi motivată (după cum ne-a comunicat profesorul St. Dumistrăcel) de o altă constatare: spre deosebire de boul cu experienţă, viţelul (întors de la păscut) nu mai recunoaşte curtea în care trebuie să intre, dacă între timp poarta a fost înlocuită.

NOTE

[1] Pentru procedeul «variaţiei sinonimizative» (termenul ne aparţine), ca tehnică de creare a frazeologismelor, vezi Cristinel Munteanu, „*Sinonime frazeologice obţinute prin procedeul variaţiei sinonimizative*", în Munteanu 2008, p. 63-76 sau Munteanu 2007, p. 148-161.
[2] Hasdeu 1972, p. 42, dar şi p. 15.
[3] Theodor Hristea, „*Din problemele etimologiei frazeologice româneşti*", în „Limba română" (XXXVI), 1987, nr. 2, p. 125.
[4] Vezi Dumistrăcel 2001, p. 20. Acest dicţionar reprezintă cea mai vastă şi mai complexă aplicare a acestui principiu, fiind analizate aici „biografiile" a (cel puţin) 300 de expresii româneşti.
[5] Vezi, şi pentru alte exemple, Hristea, *art. cit.*, p. 125-130.
[6] Vezi Dumistrăcel, *op. cit.*, p. 314-316.
[7] Theodor Hristea, „*Introducere în studiul frazeologiei*", în Hristea 1984, p. 148.

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

[8] Eugenio Coseriu, "*¿Arabismos o romanismos?*", în Coseriu 1977a, p. 62: "Pues bien, un problema etimológico es, precisamente, un problema histórico y, por lo tanto, el recurrir a la poligénesis, lejos de ser, como tan a menudo se piensa, un modo de *resolverlo*, es sólo un modo de *plantearlo*: no constituye explicación histórica, sino mera operación previa de separación de áreas; simplemente se divide un problema a primera vista único en varios problemas históricos independientes (o provisionalmente independientes), que luego se plantearán en particular para cada una de las áreas que se hayan deslindado".
[9] Tiktin, H. (1998). *Dicţionar Român - German*, vol. I (A-C) [ediţie anastatică, după ediţia din 1903]. Bucureşti: Ed. Paideia, p. 258-259.
[10] Vezi şi formula interogativă *Cal verde şi arman cuminte ai mai văzut?* (în Niculiţă-Voronca, Elena [1998]. *Datinele şi credinţele poporului român adunate şi aşezate în ordine mitologică*, vol. II, Iaşi: Polirom, p. 153).
[11] Vezi Dumistrăcel, *op. cit*., p. 68-70.
[12] Vezi, pentru aceasta, Cristinel Munteanu, „*Oameni şi cai (de la Marin Preda citire)*", în „Limba română", Chişinău, anul XVII, nr. 10-12, 2007, p. 52-59.
[13] Vezi Cristinel Munteanu, „*Tehnica utilizării frazeologismelor expresive*", în „Limba română", Chişinău, anul XVI, nr. 7-9, 2006, p. 150-158 sau Munteanu 2007, p. 123-128.
[14] Cf. Munteanu 2007, p. 199-200.
[15] Ioana Vintilă, „*Observaţii asupra expresiilor rimate*", în „Limba română" (Bucureşti), 1963 (XII), nr. 2, p. 171-176.
[16] Eugeniu Coşeriu, „*Creaţia metaforică în limbaj*", în Coşeriu 2009, p. 170.
[17] Eugeniu Coşeriu, „*Logica limbajului şi logica gramaticii*", în Coşeriu 2009, p. 275.
[18] Coseriu 1992, p. 145.
[19] Iată o serie de citate care, în evoluţie cronologică, arată preferinţa lui Coşeriu pentru astfel de asocieri, aduse mai ales ca nişte contra exemple la solidarităţile lexicale: *„fuerte como un buey* [...], *paciente como un buey*, etc. son sintagmas probables; en cambio, *verde como un buey* es improbable, ya que no se conocen bueyes verdes" (Eugenio Coseriu, *Introducción al estudio estructural del lexico* [1964/1966], în Coseriu 1977b, p. 106); "*azul* es menos probable que *blanco* como determinación sintagmática de *caballo*..." (*ibid*., p. 141); "Por otra parte, las sintagmas como *cavallo verde*, *cavallo azzurro* son, probablemente, menos frecuentes que *cavallo bianco* (*sauro*, *bigio*, *leardo*, etc.), ya que en nuestra experiencia extralingüística no encontramos normalmente caballos verdes y azules. Pero si se conocen tales caballos, por ejemplo, caballos pintados (que son reales por lo menos en la misma medida en la que lo son los caballos que se pueden cabalgar), no hay ninguna dificultad en llamarlos, precisamente, *cavalli verdi* y *cavalli azzurri*." (Eugenio Coseriu, *Las solidaridades léxicas* [1967], în Coseriu 1977b, p. 160). Despre exemplele cu *caballo verde* şi *caballo azul*, vezi, de acelaşi autor, şi *Las estructuras lexemáticas* [1968], în *op. cit*., p. 184; „Seguramente hablamos raras veces de *caballos verdes* o *azules*, porque no conocemos tales caballos en la realidad extralingüística. Ahora bien, desde el punto de vista de la lengua las expresiones *caballo verde* y *caballo azul* no son en absoluto desviaciones. Las utilizamos sin más, cuando se crean caballos así – por ejemplo en la pintura –. Los caballos de Paul Gauguin son, naturalmente, *caballos verdes*, y los caballos de Franz Marc son *caballos azules*. No tenemos dificultad alguna en utilizar tales expresiones." (Coseriu 1992 [vers. orig. în germană în 1988], p. 242).
[20] Brâncuş, Grigore (2004). *Istoria cuvintelor*. Bucureşti: Ed. Fundaţiei *România de Mâine*, p. 49-50.
[21] Şăineanu, Lazăr (1978). *Basmele române: în comparaţiune cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice* (Ediţie îngrijită de Ruxandra Niculescu, Prefaţă de Ovidiu Bîrlea). Bucureşti: Ed. Minerva, p. 360.
[22] Pentru limba română, mai ales pentru calcuri, o demonstrează, în special, cartea de referinţă a lui Eugen Munteanu (2008). *Lexicologie biblică românească*. Bucureşti: Ed. Humanitas. Cu privire la transpuneri, o tratare aparte (şi în legătură cu subiectul nostru) o necesită expresia, de sorginte biblică, *când va trece cămila prin urechile acului* □niciodată□. Stelian Dumistrăcel o discută, apreciind că „pe terenul limbii române s-au încrucişat termenii *cămil(ă)* □funie, frânghie□ (din gr. κάμιλος) şi *cămilă* □patruped bactrian□ (preluat din slavă, dar tot de origine grecească, καμήλα), cel de al doilea termen însă un termen savant" (Dumistrăcel 2001, p. 87). Lingvistul ieşean (St.D.) trimite la *Tetraevanghelul* de la 1574 şi la textul *Bibliei* de la 1648 [sic!] (Matei, 19: 24), surse pe care DA (I/II) le citează pentru a ilustra / atesta semnificaţia □patruped□ a cuvântului *cămilă*. Totuşi, atragem atenţia că versetul respectiv din Matei („Dară iar vă zic voao mai lesni iaste cămilei pre în ureachea acului a treace…") este glosat astfel de traducătorii NT de la Bălgrad (1648): „cămila să zice că-i funea corabii iar [= dar] în cest loc să înţeleage cămila [adică să se înţeleagă □bactrianul□, n.n.

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

C.M.]" (cf. Ţepelea, Gabriel [1994]. *Pentru o nouă istorie a literaturii şi culturii române vechi*. Bucureşti: Ed. Tehnică, p. 117). În consecinţă, în aceeaşi glosă, ca omonime, găsim atestaţi ambii termeni.

[23] Îi mulţumim şi aici Profesorului Eugen Munteanu de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi pentru amabilitatea cu care a răspuns solicitării noastre de a ne furniza toate contextele din versiunile româneşti ale Bibliei care ne-au interesat, de la primele traduceri până la ediţiile actuale.

[24] Pentru o analiză aprofundată, din perspectiva istoriei religiilor, a culorii cailor biblici din *Apocalipsă* (puşi în corespondenţă şi cu caii din cap. *Zaharia*), vezi Pierre Sauzeau & André Sauzeau, „*Les chevaux colorés de l'«Apocalypse»*", în „Revue de l'histoire des religions", 1995, vol. 212, nr. 3, p. 259-298 şi Idem, „*Les chevaux colorés de l'«Apocalypse»*. II: *Commentaires, iconographie et légendes de l'Antiquité au Moyen Age*", în „Revue de l'histoire des religions", 1995, vol. 212, nr. 4, p. 379-396. Specialiştii francezi s-au ocupat şi de reprezentările cailor apocaliptici în iconografie – un argument în plus pentru identificarea eventualilor cai verzi pe… pereţii bisericilor.

[25] Cristinel Munteanu, „*O expresie regională rară:* ***a-i coace în guşă*** *(cuiva)*", în (2005) *Studia in honorem magistri Vasile Frăţilă*. Timişoara: Ed. Universităţii de Vest, p. 392.

[26] Berg, I. (2003). *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre*. Bucureşti: Ed. Vestala, p. 60. Ar părea, în primă instanţă, că Berg preferă explicaţia lui Iuliu Zanne, după care expresia s-ar fi născut „din comparaţia cu mugurul viţei de vie, care se numeşte *căpuşă* şi începe a se deschide de cum se dezgroapă viţa. Gura omului care şi ea se deschide sinceră, la lumină, se aseamănă deci cu căpuşa viţei de vie". Însă tot el adaugă sceptic: „Un îndemn poetic pentru o deprindere destul de prozaică".

[27] St. Dumistrăcel, „*Guşa şi căpuşa*", în ziarul „Lumina" (Iaşi) din 13 febr. 2008.

[28] Brâncuş, Grigore (1983). *Vocabularul autohton al limbii române*. Bucureşti: Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, p. 56-58.

[29] Etimologia populară poate fi întâlnită şi în explicaţiile lingviştilor, lucru remarcat şi de Puşcariu (care a oferit, totuşi, o astfel de soluţie chiar în cazul lui *căpuşă*): „…nici filologii nu scapă de false interpretări etimologice. Astfel, pe *perucă* mulţi îl pun în legătură cu *păr*; pe *patrulă* cu *patru*; iar pe *arzuliu* (turc. *arzulü* ?doritor?) cu *a arde*" ([1976]. *Limba română I. Privire generală*. Bucureşti: Ed. Minerva, p. 17).

[30] Vezi Cristinel Munteanu, „*Acuitate auditivă în expresii idiomatice române*şti", în „Limba română", Chişinău, anul XIX, nr. 5-6, 2009, p. 94-101 (sau http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=393).

[31] Coseriu 1977a, p. 160-161.

[32] Rodica Zafiu, „*A rupe pisica…*", în „România literară", 2006, nr. 45.

[33] Iordan, Iorgu (1975). *Stilistica limbii române* (ediţia a II-a). Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, p. 296.

[34] Concretizate într-o lucrare de licenţă, *Graiul satului Torceşti*, susţinută în 2001 la Universitatea „Dunărea de Jos" din Galaţi.

[35] Pentru naşterea acestei expresii dintr-o practică de magie homeopatică, vezi Cristinel Munteanu, „*Cuvântul* ***sâmbătă*** *în expresii idiomatice româneşti*", în „Analele Universităţii «Dunărea de Jos» Galaţi", fascicula XIII, 2001, p. 114-118.

[36] Vezi Cristinel Munteanu, „*O expresie regională rară:* ***a-i coace în guşă*** *(cuiva)*", în (2005) *Studia in honorem magistri Vasile Frăţilă*. Timişoara: Ed. Universităţii de Vest, p. 389-395.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Atlasul lingvistic român, serie nouă [= ALR, s.n.], sub conducerea lui Emil Petrovici. Bucureşti, vol. II, 1956; vol. III, 1961; vol. IV, 1965; vol. V, 1966.

Candrea, I.-Aurel; Adamescu, Gh. [1926-1931]. *Dicţionarul enciclopedic ilustrat* [= CADE]. Bucureşti: Ed. „Cartea Românească".

Coseriu, Eugenio (1977a). *Estudios de lingüística románica*. Madrid: Editorial Gredos.

Coseriu, Eugenio (1977b). *Principios de semántica estructural*. Madrid: Editorial Gredos.

Coseriu, Eugenio (1992). *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*. Madrid: Editorial Gredos.

Coşeriu, Eugeniu (2009). *Omul şi limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii şi lingvistică generală* (Antologie, argument şi note de Dorel Fînaru). Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Duda, Gabriela; Gugui, Aglaia; Wojcicki, Marie Jeanne (1985). *Dicţionar de expresii şi locuţiuni ale limbii române* [= DEL]. Bucureşti: Ed. Albatros.

Dumistrăcel, Stelian (2001). *Pînă-n pânzele albe*. [Dicţionar de] *Expresii româneşti. Biografii – motivaţii* (ediţia a II-a, revăzută şi augmentată). Iaşi: Ed. Institutul European.

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)

Hasdeu, B.P. (1972). *Etymologicum Magnum Romaniae* (ediţia Grigore Brâncuş), vol. I. Bucureşti: Ed. Minerva.
Hristea, Theodor (coord.) (1984). *Sinteze de limba română* (ediţia a III-a). Bucureşti: Ed. Albatros.
MDA (2001-2003). [Academia Română] *Micul dicţionar academic*. Vol. I-IV. Bucureşti: Ed. Univers Enciclopedic.
Munteanu, Cristinel (2007). *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*. Piteşti: Ed. Independenţa Economică.
Munteanu, Cristinel (editor) (2008). *Discursul repetat între alteritate şi creativitate. Volum omagial Stelian Dumistrăcel*. Iaşi: Ed. Institutul European.

ABSTRACT
Our paper aims to point out new things regarding the origin of some Romanian idioms concerning the animal kingdom. In some cases, we will disapprove of the explanations given in dictionaries and/or reference papers, while suggesting original solutions, in some others – we will confirm the ones already given. We were mainly interested in idioms such as: [a visa / a umbla după] cai verzi pe pereţi; a mâna porcii la jir; ce-i în guşă şi-n căpuşă; a auzi câinii în Giurgiu; voinic de rupe mâţa în două etc. What is more, we were interested in drawing some observations concerning the research methodology of the origin of these idioms, especially from the point of view of their form (such as the rhymed idioms).

BDD-A3386 © 2009 Editura Europlus
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 07:44:55 UTC)